

УДК 37.091.2:004.67

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-777-788](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-777-788)

Журба Катерина Олександрівна доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, вул. Максима Берлинського, 9, м. Київ, 02000, тел. : (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0002-3854-4033>

ІНФОРМАЦІЙНЕ НАСИЛЬСТВО В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА

Анотація. У статті висвітлюється важлива проблема інформаційного насильства в освітньому середовищі ЗВО та його профілактики. Інформаційне насильство визначено як форму впливу на свідомість людини, яка здійснюється без її згоди і порушує інформаційну свободу особистості. Встановлено, що основними формами інформаційного насильства є інформаційний тиск, спотворена інформація, нелегітимна інформація та недостатня інформація. Доведено, що різновидом інформаційного насильства є кібербулінг, як жорстока поведінка однієї особи чи групи осіб, спрямована на залякування, дошкулювання, приниження чи провокування проявів гніву, ненависті проти конкретної людини/ людей, що може спостерігатися у соціальних мережах, месенджерах, електронній пошті ігрових платформах, з використанням цифрових технологій. Визначено типи кібербулінгу (флеймінг, герасмент, тролінг, наклепи, імперсонація, порушення конфіденційності, кібер-ізоляція, хепі слемінг, хопінг). Встановлено, що різновидами інформаційного насильства є так звані «групи смерті» («Синій кит», «Море китів», «Тихий дім» і «Разбуди мене в 4:20», «Червона сова», «Момо»), які ставлять за мету доведення молоді до самогубства; кібергрумінг (сексуальне насильство проти дітей та молоді в Інтернеті).

Проблема інформаційного насилля також піднімалася у роботі зі студентами, у ході індивідуальних консультацій, кураторських годин та з кураторами академічних груп на нарадах, що допомогло виробити певну стратегію протидії інформаційному насиллю.

Профілактика інформаційного насильства в інформаційно-освітньому середовищі закладів вищої освіти реалізується за наступними напрямками: захист від маніпуляцій та дезінформації; психологічна безпека; формування інформаційної культури, цифрова безпека.

Практичне значення запропонованого дослідження полягає у використанні представлених матеріалів в організації освітнього і вихов-

ного процесу закладів загальної вищої освіти, підготовки майбутніх учителів і педагогічної практики студентів.

Ключові слова: профілактика, інформаційне насильство, заклади вищої освіти, інформаційно-освітнє середовище, кібербулінг, кібегрумінг, групи смерті, інформаційна культура, майбутні вчителі.

Zhurba Kateryna Oleksandrivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Laboratory of National Patriotic Education of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, St. Maksym Berlinskyi, 9, Kyiv, 02000, tel.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0002-3854-4033>

PREVENTION OF INFORMATIONAL VIOLENCE IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The article highlights the important problem of informational violence in the educational environment of higher education institutions and its prevention. Informational violence is defined as a form of influence on a person's consciousness, which is carried out without his consent and violates the informational freedom of the individual. It was established that the main forms of informational violence are informational pressure, distorted information, illegitimate information and insufficient information. It has been proven that a type of informational violence is cyberbullying, as cruel behavior of one person or a group of persons, aimed at intimidating, pestering, humiliating or provoking manifestations of anger, hatred against a specific person/people, which can be observed in social networks, messengers, e-mail, game platforms, using digital technologies. The types of cyberbullying are defined (flaming, harassment, trolling, slander, impersonation, violation of privacy, cyber-isolation, happy slamming, hopping). It has been established that types of informational violence are the so-called "groups of death" ("Blue Whale", "Sea of Whales", "Quiet House" and "Wake me up at 4:20", "Red Owl", "Momo"), which put for the purpose of driving young people to commit suicide; cybergrooming (sexual abuse of children and youth on the Internet).

The problem of informational violence was also raised in work with students, during individual consultations, curatorial hours, and with curators of academic groups at meetings, which helped to develop a certain strategy for countering informational violence.

Prevention of informational violence in the informational and educational environment of institutions of higher education is implemented in the following areas: protection against manipulation and misinformation; psychological safety; formation of information culture, digital security.

The practical significance of the proposed research lies in the use of the presented materials in the organization of the educational and educational process of institutions of general higher education, the training of future teachers and the pedagogical practice of students.

Keywords: prevention, informational violence, institutions of higher education, informational and educational environment, cyberbullying, cybergrooming, death squads, informational culture, future teachers.

Постановка проблеми. У сучасному світі зростає роль інформаційних технологій, які відіграють дедалі більшу роль в освіті і науці, забезпечуючи доступ до інформації і знань. Водночас, інформаційне середовище, яке стало частиною освітнього процесу сучасних ЗВО стоїть перед серйозними викликами і небезпеками, зумовлених поширенням інформаційного насильства. Профілактика інформаційного насильства в освітньому середовищі закладів вищої освіти є нагальною задачею, оскільки студенти та викладачі потребують інформаційної безпеки та відповідних навичок протидії інформаційному насильству, підвищення рівня їхньої медіаграмотності.

На необхідність інформаційної безпеки у молодіжному середовищі та протидії інформаційному насильству наголошується у законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про інформацію», «Про захист персональних даних», Наказі міністерства освіти і науки України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», Стратегії інформаційної безпеки, Стратегії кібербезпеки України, Концепції державної інформаційної політики, Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі та ін. [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема профілактики інформаційного насильства в освітньому середовищі закладів вищої освіти перебувала у полі зору науковців, які досліджували різні аспекти зазначеної проблеми.

До питань інформаційного насилля та безпеки зверталися у своїх працях О. Дзьобань, В. Пилипчук, О. Самчинська які досліджували феномени інформаційного насильства, інформаційної безпеки в умовах глобалізації, інформаційного суспільства та інтеграції України у світовий інформаційний простір [1;6].

Акцентували увагу на профілактиці інформаційного насилля в освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти Р.Сойчук [7], В. Тернопільська [8], як умови збереження психологічного здоров'я та соціального благополуччя студентської молоді.

Проблеми інформаційної культури постіндустріального суспільства та деструктивний вплив на цей процес війни РФ проти України, а та шляхи

нейтралізації негативних інформаційних впливів в інформаційному просторі через удосконалення організаційних, правових та технологічних аспектів сучасної інформаційної діяльності. досліджували О. Онищенко, В. Горовий, Ю. Половинчак, Л. Галаган, О. Довгань [5].

Шляхами розв'язання проблеми більшість дослідників (Ф. Рогоу, С. Шейбе) [9] вбачають формування цифрової компетентності та медіа грамотності.

Мета статті – висвітлення проблеми інформаційного насильства в освітньому середовищі ЗВО та його профілактики.

Виклад основного матеріалу. Технічний прогрес відкрив не тільки перед зростаючою особистістю нові можливості для навчання і розвитку, а й можливості для нового виду насильства в інформаційному просторі – інформаційного насильства. Інформаційне насильство — це форма впливу на свідомість людини, яка здійснюється без її згоди і порушує інформаційну свободу особистості. Основними формами інформаційного насильства є інформаційний тиск, спотворена інформація, нелегітимна інформація та недостатня інформація. Інформаційне насильство поширюється у інформаційно-освітньому середовищі ЗВО, що створює загрози для морального і психічного здоров'я майбутніх фахівців. Серед небезпек, які чатують на молодь в інформаційному просторі найбільш поширеними є:

- агресивний контент, що впливає на психіку особистості, наприклад, сцени насильства;
- сексуальні розваги та порнографія;
- суїцидальні ігри («Синій кит», «Море китів», «Тихий дім» і «Розбуди мене в 4:20», «Червона сова», «Момо»);
- сайти і групи зачепінгу та різного роду ризикованої поведінки;
- спільноти, які спонукають до булімії та анорексії;
- екстремістські групи;
- ігри в онлайн-ігри на гроші;
- работоргівля через різного роду оманливі пропозиції,
 - кібербулінг (цькування у соцмережі),
 - секстинг (пересилання інтимних матеріалів)
 - онлайн-грумінг (сексуальний шантаж) та ін.

Найпоширенішим різновидом інформаційного насильства є кібербулінг. Кібербулінг – це жорстока поведінка однієї особи чи групи осіб, спрямована на залякування, дошкулювання, приниження чи провокування проявів гніву, ненависті проти конкретної людини/ людей, що може спостерігатися у соціальних мережах, месенджерах, електронній пошті ігрових платформах, з використанням інформаційних технологій (таблиця 1 «Типи кібербулінгу»). «Здобуття чи утримання будь-якої форми нерівності, соціальної ізоляції, відчуження, виключення з комунікації тощо – це внутрішня прихована суть будь-якого булінгу. Кібербулінг –

це форма боротьби за владу в широкому сенсі цього слова, і як право домінувати над іншими, і як право впливати, впорядковувати життя інших» [4, с.15]

Кібербулінг може проявлятися у :

- поширенні неправдивої або переказаної інформації про людину;
- розміщенні фотографій чи конфіденціальних даних у соціальних мережах, на різних платформах, які компрометують або можуть завдати шкоди окремій особистості;
- злам акаунта та поширення з нього неправдивої інформації;
- використанні фотошопу та створенні зображень, мемів, з метою завдання шкоди особистості;
- надсилання погроз та образливих чи глумливих повідомлень;
- розіграші, видавання себе за іншу людину та використання її зображень, фотографій, переписки від її імені;
- використання інших людей з метою дошкулення жертві кібербулінгу.

Таблиця 7. Типи кібербулінгу

Флеймінг	Обмін «шпильками» зазвичай розгортається в чатах, форумах, дискусійних групах, де учасники вишуковують один в одного слабкі місця. Такі випадки, глузування можуть стати причиною сильних емоційних хвилювань, тим більше, що така поведінка може підтримуватися значною групою учасників дискусії
Гарасмент	Поведінка або дії у віртуальному просторі, спрямовані на порушення права кожної особистості на повагу гідності. Така поведінка спрямована на дискримінацію особистості за ознаками віку, раси, релігії, національної приналежності, статі, гендерної ідентичності, інвалідності, генетичної інформації, тощо.
Тролінг	Розміщення в Інтернеті (на форумах, чатах, у групах новин, у вікі-проектах) провокаційних повідомлень з метою провокування читачів на нагнітання ворожнечі, конфліктування, виконання завдань інтернет-троля та бото-ферми.
Наклепи	Розповсюдження недостовірної інформації про особистість через оприлюднення рейкових сенсацій, безпідставної критики, принизливих жартів
Імперсонація	Імітація, копіювання іншої людини, перевтілення в іншу людину шляхом атаки на акаунт та його злому з метою завдання шкоди та створення проблем з іншими людьми
Порушення конфіденційності	Розміщення чужої приватної конфіденційної інформації для загалу або надання її третім особам
Кібер-ізоляція	Спілкування у закритих групах, де вхід лише за паролем, блокування та видалення з таких груп важко переживається молодими людьми
Хепі-слеппінг	Так зване «щасливе ляскання», коли підлітки ляскали один одного, а хтось третій знімав на камеру. Назва закріпилася за нападами у вигляді стусанів чи будь-якої іншої агресії. Знімання травмованої жертви та передавання відео соціальними мережами, що може бути причиною невчасної медичної допомоги з летальним результатом
Хопінг	Напад (наскок), який має на меті згвалтування чи імітацію згвалтування, який потім виставляють в мережі, де його переглядають багато людей

Хоча природа булінгу і кібербулінгу одна й та ж і полягає у цькуванні інших людей. Особливістю кібербулінгу є його фіксація «цифрові сліди», тобто записи, зображення, повідомлення, які слугують доказами такої протиправної діяльності і можуть бути надані у суді з метою припинення цькування. Жертви кібербулінгу «переживають важкі емоції – почуття приниження і сором, страх, розпач і злість. Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричиняючи:

- неадекватне сприйняття себе – занижена самооцінка, комплекс неповноцінності, беззахисність;
- негативне сприйняття однолітків – відсторонення від спілкування, самотність, пропуски уроків у школі;
- неадекватне сприймання реальності – підвищена тривожність, різноманітні фобії, неврози;
- девіантну поведінку – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності» [2, с. 60].

Наслідки кібербулінгу:

- на емоційному рівні – апатія, засмученість, пригніченість, злість, гнів, роздратування, ненависть;
- на психологічному рівні – втрата інтересу до життя, депресія, ізольованість, суїцидальні думки;
- на фізичному рівні – втрата сну, втрата апетиту, біль у животі, головний біль тощо;
- на духовному рівні – втрата смислу життя, розчарування, зневіра.

Попри те, що кібербулінг може впливати на особистість різними способами, його потрібно і можна подолати. Так, у ході індивідуальних консультацій для майбутніх педагогів ЗВО ми радили обговорювати такі проблеми, якщо вони мають місце у житті, а також звертатися по допомогу до тих людей, кому вони довіряють. Це можуть бути батьки, викладачі, куратор академічної групи, психолог, науковий керівник, тренер, керівник гуртка, друзі. Зателефонувати в Координаційний центр правової допомоги (єдиний контакт-центр: 0 800 213 103); Українську Гельсінську спілку з прав людини ((044) 383 9519, 094 928 6519). Подбати про свою безпеку у соціальних мережах. Заблокувати кривдника, повідомити про його поведінку, ініціювати перевірку образливого контенту. Зробити скріншоти текстових повідомлень. У соціальних мережах є функції підтримки безпеки користувачів. Соціальна мережа Facebook пропонує посібник, який може допомогти у протидії булінгу. У X можна отримати відповіді, щодо алгоритму дій у Довідковому центрі та підтримку користувачів. Звернутися до поліції з метою розслідування інциденту.

У тих випадках, якщо жертвою кібербулінгу стають вихованці майбутнім учителям радили підтримати дітей у таких ситуаціях. Зокрема радили:

- Уважно вислухати свого вихованця;
- Намагатися встановити причини кібербулінгу;
- Обов'язково поговорити з батьками вихованця;
- Якщо вихованець не хоче розповідати про кібербулінг батькам, варто переконати його з огляду на загрози;
- Підтримувати вихованця позитивними прикладами.

Шляхами запобігання кібербулінгу та профілактикою інформаційного насильства є:

- виховання майбутніх вчителів на основі моральних цінностей. Тільки усвідомлення ними значущості поваги до інших людей, почуття власної гідності, відповідальність за свої дії є умовою моральної поведінки і в інформаційному просторі, неприйняття кібербулінгу у стосунках з іншими людьми;

- дотримання нетикету та Золотого правила Моралі, що вимагає відповідної поведінки в інформаційному просторі, дотримання правил віртуального спілкування, не робити іншим того, чого не бажаєш собі;

- профілактичні бесіди зі студентами на тему кібербулінгу. У ході таких бесід важливо встановити, що майбутні вчителі знають про кібернасильство та цивілізовані шляхи протистояння йому, яка поведінка є правильною у таких ситуаціях, якими можуть бути наслідки кібербулінгу та відповідальність перед законом;

- відпрацювання можливого алгоритму дій при кібербулінгу у ЗВО. Студенти і викладачі повинні знати як діяти у ситуації кібербулінгу, до кого звертатися, включаючи правоохоронні органи, де шукати підтримки, як фіксувати кіберзлочини, відстежувати дії кіберзлочинців;

- блокування хейтерів та деструктивного спілкування. Якщо студент став жертвою кібернасильства, потрібно використовувати інструменти протидії кібернасильству в інформаційному просторі, надіслати скаргу, заблокувати хейтерів, змінити номер телефону чи адресу електронної пошти. У випадку погроз насильства і вимагань слід звертатися до правоохоронних органів;

- увага до емоційного і психологічного здоров'я майбутніх учителів. Кураторам академічних груп, психологам важливо вчасно розпізнати емоційні сигнали психологічного дискомфорту студентів, щоб запобігти негативним наслідкам кібербулінгу.

На кураторських годинах обговорювався ще один різновид інформаційного насильства є так звані «групи смерті» («Синій кит», «Море китів»,

«Тихий дім» і «Разбуди мене в 4:20», «Червона сова», «Момо»), які ставлять за мету доведення молоді до самогубства. Зверталася увага на те, що робота з жертвами у таких групах будується на основі психологічного тиску і проходить у декілька етапів:

1. Пошук і виявлення жертви, що здійснюється через аналіз профілів у соцмережах, постів і фотографій.

2. Залучення та призначення ролі обраного (людині дають зрозуміти, що вона є обраною та призначеною для певної важливої місії).

3. Встановлення постійного каналу індивідуального впливу на особистість та виключення інших впливів (зазвичай з жертвою спілкується адміністратор, який намагається всіляко ізолювати її від інших впливів, зокрема батьків, друзів, одногрупників, нав'язуючи конспіративне спілкування- спільний секрет, таємницю, як правило групи.

4. Культ смерті та навіювання депресивних станів. Куратори «груп смерті» намагаються ввести жертву в стан безвиході, коли смерть є єдиним безальтернативним кроком у вирішенні життєвих проблем

5. Тотальний контроль і підштовхування до суїциду через маніпулювання свідомістю жертви. З цією метою жертві даються різні завдання на кшталт позбутися улюбленої речі, завдати собі шкоди, здійснити суїцид. У залежності від поведінки і психологічного стану жертви завдань може бути від 15 до 50. Однак, кінцева мета – це суїцид жертви.

Причинами, що спонукають студентів до вступу в «групи смерті» є:

- Образи, бажання помститися;
- Нерозділене кохання, небажана вагітність, ревності;
- Пошуки пригод, гострих відчуттів;
- Віддаленість батьків;
- Розлучення батьків чи втрата когось із батьків;
- Прагнення отримати визнання, привернути увагу та здобути авторитет серед однолітків;
- Розрив між я-реальним та я-ідеальним;
- Проблеми зі здоров'ям, невтішні діагнози;
- Наслідування поведінці кіногероїв та літературних героїв;
- Алкогольна чи наркотична залежність ;
- Депресії та психологічні проблеми, смисложиттєві кризи.

Майбутні вчителі разом з кураторами груп розробляли стратегію як вберегти молодь від «груп смерті», яка включала наступні положення:

- Знаходити час для спілкування зі студентами та звертати увагу на їхні емоційні і психологічні стани.
- Уміти вислухати студентів, не відкладаючи розмову на пізніше, продемонструвати свою підтримку за будь-яких обставин;

- Звертати увагу на шкірні пошкодження, у вигляді символів та з'ясовувати їх обставини.

- Звертати увагу на коло спілкування студентів.

- Спланувати виховну діяльність групи, залучати студентів до наукової, пошукової, проектної діяльності, активної участі у гуртках чи секціях, творчої чи благодійної діяльності та студентського самоврядування.

Не зважаючи на шкоду, злочинців, які створюють «групи смерті» досить складно притягти до відповідальності, що обумовлено віртуалізацією злочину, конспіративною поведінкою, анонімністю учасників та тривалим замаскованим впливом, проблемами встановлення причинно-наслідкових зв'язків, отримання доказової інформації. Усе це потребує постійної уваги педагогів з метою попередження негативних впливів.

Ще одним видом інформаційного насильства є кібергрумінг (сексуальне насильство проти дітей та молоді в Інтернеті) [2]. Як правило, зловмисники створюють фальшиві акаунти і під виглядом студентів знайомляться з юнаками і юнками з метою отримання від них інтимних фото і відео, а потім шантажують їх, добиваючись отримання ще більш відвертих фото-відеоматеріалів, грошей або сексу. Часто студенти погоджуються на вимоги шахраїв, які цим не обмежуються і їхні вимоги тільки зростають. Жертва і злочинець у кібергрумінгу можуть знаходитися у різних країнах. Переписку із жертвою може вести не одна людина, а ціла група з фейкового акаунта у соцмережах, месенджерах, чатах тощо. Від імені неіснуючої людини вони розсилають листи сотням потенційних жертв, яких вони обирають за дописами, профілем, які вони визначають як надто довірливі, самотні, бездоглядні, проблемні тощо. Злочинці добре володіють дитячою психологією і намагаються копіювати студентів, їхній стиль, тренди, висловлювати схожі уподобання, з тим щоб втертися у довіру. Грумінг триває до моменту отримання першого фото, після чого злочинці вдаються до шантажу і вимагання.

Ознаками кібергрумінгу є:

- активне спілкування та обмін повідомленнями одразу у різних соціальних мережах, месенджерах;

- намагається отримати максимум інформації про жертву, уміння протистояти злочинцям;

- наполягає на довірливих стосунках та секретному спілкуванні;

- починає надсилати «свої» інтимні зображення ніби питаючи поради;

- взамін просить надіслати свої відверті світлини на відмову реагує образами, докорами, погрозами заподіяти собі щось;

- якщо жертва піддається на умовляння, то вимоги ще більш відвертіших фото, грошей супроводжуються погрозами оприлюднити ті фото в Інтернеті, надіслати викладачам, знайомим, батькам.

Проблема інформаційного насилля також піднімалася і в роботі з кураторами академічних груп. На одній із нарад обговорювалося питання профілактики інформаційного насилля в освітньому середовищі ЗВО.

Відповідаючи на запитання «Як розпізнати, що студент став жертвою інформаційного насильства?», куратори академічних груп звертають увагу на зміни у поведінці студентів (76,3%); появу напруженості, замкнутості (67,8%); переважно поганий настрій, сум, сльози без причини, роздратування, істерики (58,6%); втрату інтересу до життя, навчання (52,9%); проблеми з грішми (45,5%).

Педагоги радять тим, хто став жертвою кібергрумінгу:

- Припинити будь-яке спілкування зі злочинцями;
- Не піддаватися на вимоги;
- Зробити скріни листування;
- Звернутися до педагогів чи поліції;
- Отримати психологічну підтримку та додаткову інформацію за телефоном 116-111.

Водночас, педагоги вважають, що можна уникнути кібергрумінгу за наступних умов

- Не можна ділитися інтимними фото та відео, які зловмисники можуть використовувати проти вас чи задля своїх інтересів;
- Не можна довіряти віртуальним стосункам, які не стали реальними;
- Просити такі матеріали.

Профілактика інформаційного насильства в інформаційно-освітньому середовищі закладів вищої освіти реалізується за наступними напрямками:

1. Захист від маніпуляцій та дезінформації. Оскільки інформаційне насильство включає маніпуляції, пропаганду та поширення фейкових новин, тому важливо навчати студентів ЗВО критично оцінювати інформацію та розпізнавати маніпулятивні техніки.

2. Психологічна безпека. Інформаційне насильство має негативний вплив на психологічний стан студентів, викликаючи стрес, тривогу та інші психоемоційні проблеми. Профілактичні заходи допомагають створити безпечне та підтримуюче освітнє середовище ЗВО.

3. Формування інформаційної культури. Формування у студентів навичок інформаційної культури, дозволить не лише ефективно користуватися, сприймати, аналізувати інформаційні ресурси, а й створювати власний інформаційний контент, що сприятиме підвищенню стійкості майбутніх вчителів до інформаційного насильства.

4. Цифрова безпека. Знання про цифрову безпеку допомагають студентам захищати свої особисті дані та уникати кібербулінгу та інших форм інформаційного насильства.

Висновки. Профілактика інформаційного насильства сприяє створенню безпечного та здорового інформаційно-освітнього середовища ЗВО, спрямованого на збереження ментального і духовного здоров'я української молоді, здатної критично мислити, розпізнавати загрози та уникати їх, ефективно протидіяти інформаційному насиллю.

Практичне значення запропонованого дослідження полягає у використанні представлених матеріалів в організації освітнього і виховного процесу закладів загальної вищої освіти, підготовки майбутніх учителів і педагогічної практики студентів.

Література:

1. *Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: монографія.* Дзюбань О. П., Пилипчук В. Г. / за заг. ред. проф. В. Г. Пилипчука. Харків: Майдан, 2011. 244 с.
2. *Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти.* Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А., Харківська Т.А., Черепаха К.В., Чернець К.О. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
3. *Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі/* В.Кремень, С.Сисоєва, І.Бех, К.Журба, Л.Канішевська, Р.Малиношевський та ін. Київ: Інтерсервіс, 2022.
4. Найдюнова Л. А. *Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини.* Методичні рекомендації. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2014. 110 с.
5. *Розвиток інформаційної культури як умова єдності українського суспільства.* Монографія / О. Онищенко, В. Горовий, Ю. Половинчак, Л.Галаган, О.Довгань, Київ: НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2017. 277 с.
6. Самчинська, О. (2021). Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення. *Інформація і право*, 36, 55–65.
7. Сойчук Р.Л. Актуалізація проблеми профілактики інформаційного насильства в освітньому середовищі педагогічних закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. №73. С.262-266.
8. Тернопільська В. Профілактика інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Освітні обрії*. 2024. №1 (58). С.61-64
9. Шейбе, С.; Рогоу, Ф. (2017). *Медіаграмотність. Підручник для вчителів* / Перекл. з англ. С.Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. Київ: Вільної Преси.

References:

1. Dzoban, O. P., Pylypchuk, V. H. (Red.). (2011). *Informatsiine nasylstvo ta bezpeka: svitohliadno-pravovi aspekty*. Monohrafiia. Kharkiv: Maidan. [in Ukrainian].
2. Andrieienkova, V.L., Baidyk, V.V., Voitsiakh, T.V., Kalashnyk, O.A., Kharkivska, T.A., Cherepakha, K.V., Chernets, K.O. (2020). *Zapobihannia ta protydiia proiavam nasylstva: diialnist zakladiv osvity*. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: FOP Nichoha S.O. [in Ukrainian].
3. Kremen, V., Sysoieva, S., Bekh, I., Zhurba, K., Kanishevskaya, L., Malynoshevskiy, R. (2022). *Kontseptsii vykhovannia ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori*. Kyiv: Interservis. [in Ukrainian].

4. Naidonova, L. A. (2014). *Kiberbulling abo ahresiia v interneti: sposoby rozpiznannia i zakhyst dytyny. Metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Onyshchenko, O., Horovyi, V., Polovynchak, Yu., Halahan, L., Dovhan, O. (2017). *Rozvytok informatsiinoi kultury yak umova yednosti ukrainskoho suspilstva . Monohrafiia*. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. [in Ukrainian].
6. Samchynska, O. (2021). Informatsiine nasylstvo, informatsiina manipuliatsiia ta propahanda: poniattia, oznaky ta spivvidnoshennia. *Informatsiia i pravo*, 36, 55–65. [in Ukrainian]
7. Soichuk, R. L. (2024). Aktualizatsiia problemy profilaktyky informatsiinoho nasylstva v osvitnomu seredovyshchi pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity. *Innovatsiina pedahohika*, 73, 262-266. [in Ukrainian]
8. Ternopilska, V. (2024). Profilaktyka informatsiinoho nasylstva v osvitnomu seredovyshchi zakladu vyshchoi osvity. *Osvitni obrii*, 1 (58), 61-64. [in Ukrainian]
9. Sheibe, S.; Rohou, F. (2017). *Mediahramotnist. Pidruchnyk dlia vchyteliv*. (Perekl. z anhl. S.Doma; za zahal. red. V.F. Ivanova, O.V. Volosheniuk). Kyiv: Vilnoi Presy. [in Ukrainian].